

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך מג, תשנ"ב

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

על הנמושות וההולכים אחריהם

המלה **נמושות** באה רק פעם אחת במשנה. במסכת פאה (ח, א) שנינו: "מאימתי כל אדם מותרין בלקט? משילכו הנמושות". צורת היחיד של המלה לא נודעה ממקורותינו כלל, וכבר בתלמוד הירושלמי התקשו בהבנת התיבה ובצורתה המדויקת, ויש שגרסו תחתיה תיבה אחרת, כגון **קְשׁוּשׁוֹת**. להלכה אפשר לראות את גזרונה וצורתה של המלה בדרכים אחדות: א. **נְמוּשׁוֹת** – בינוני נפעל של שורש מ-ו-ש – כדעתו של י"נ אפשטיין במבוא שכתב לנוסח המשנה (ירושלים תש"ח, עמ' 94–96). לפי זה **נמושות** גזורה על דרך **נְבוֹכוֹת**, **נְבוֹנוֹת**, **נְכוֹנוֹת** וכיו"ב. י' קוטשר, הדן במלה זו (**ערכי המילון החדש לספרות חז"ל**, א, רמת-גן תשל"ב, עמ' 98–99), אינו רואה דעה זו מן הסיבה שהסיומת **וֹת** אינה חלה בצורת הבינוני אלא על הנקבות בלבד, ואין ספק שהמשנה אינה מכוונת לנקבות דווקא. ב. **נמושות** – ריבוי של נמוֹשָׁה – כפי השגור בפי רבים (ונתן לה יצחק רבין פומבי בביטוי שהתבטא בו "נפולת של נמושות"). צורה זו דחוקה אף היא בגלל צורתה, צורת נקבה, ונוסף עליה הקושי של השורש נ-מ-ש שלא נודע בלשונו בהוראה מתאימה לעניינו. ג. **נְמוּשׁוֹת** – הנו"ן בקמץ מצורת היחיד נְמוֹשׁ בקמץ קיים (היינו שאינו משתנה בנטייה לשווא בהתרחקות הטעם, כדרך דָּבָר–דְּבָרִים). צורה זו מחייבת את הריבוי בסיומת **וֹת** לזכר ולנקבה כאחד על דרך לְקוֹחַ–לְקוּחוֹת. ניקוד זה מתועד בכתב-יד קויפמן למשנה, המשקף לדעת הכול מסורת הגייה מהימנה. לא נשאר אלא הקושי של השורש, שכבר אמרנו שאינו משמש בלשונו בהוראה מתאימה. ואולם פתרון-מה לקושי זה נמצא בלשון האכדית – לשון שמית קרובה לעברית – ששורש נ-מ-ש משמש בה במשמעות קרובה לשורשים מ-ו-ש או מ-ש-ש. על סמך עדות זו אפשר להניח אף בעברית שורש נ-מ-ש העומד ביסוד הצורה **נְמוּשׁוֹת**, שלא מצאנו משקל זה אלא בצורת פְּעוּלוֹת (קמץ קיים מתחת לפ"א הפועל, עם סופית הריבוי **וֹת** לזכר ולנקבה).

במלים אחרות: החיוב לקיים את סופית הריבוי **וֹת** למלה בזכר במשקל המציין עושה פעולה אינו אפשרי אלא במשקל פְּעוּל שהקמץ בו קיים –

שלא כדוגמת המלה נְבוֹךְ שצורת הרבים לזכר הנגזרת ממנה היא נְבוּכִים ולנקבה נְבוּכוֹת, או דוגמת נָתָן שריבוייה בזכר נְתָנִים ובנקבה נְתָנוֹת.

משקל פֻּעוֹל בקיום הקמץ כבר הוא נמצא במקרא, ודוגמה לו בְּגוֹדָה (ירמיה ג, ז) – נקבה של בְּגוֹד, כמוהו כחֲמוֹץ (ישעיה א, יז). אין חֲמוֹץ אלא חוֹמֵץ (= חומס), ובגודה אינה אלא בוגדת. שניהם בגדר עושי פעולה, ממש כמו לְקוֹחַ (= לוקח, כלומר קונה) ולְקוֹחוֹת – לזכר ולנקבה – שבלשון חכמים. בלשון חכמים יש לא־מעט דוגמאות למשקל זה, כגון: לְעוֹזוֹת וּכְרוֹזוֹת. בימינו לא נתחדשו שמות במשקל הזה, ובצדק. מפני זרותם – קמץ קיים מזה וסיומת הריבוי יוֹת לזכר ולנקבה מזה – אין רוב הציבור יכול לדקדק בהם. הלקוחות הפכו בפי רבים ללקוחות – בלי לתת את הדעת לעובדה שצורת הסביל לְקוֹחַ אינה הולמת את העניין, ובהתעלמות מוחלטת מצורת הרבים שבסופה יוֹת, שאינה מתאימה כלל לבינוני פעול המציין זכרים. הוא הדין בשם פְּעוּטוֹת, שרבים יוצרים ממנו את הצורה פְּעוּטִים המתחלפת לעתים קרובות בפְּעוּטִים. המורים מתקשים להבהיר את ההבדל בין פְּעוּט, שהוא שם תואר, לבין הפְּעוּט שאינו זקוק לתוספת שם עצם, משום שהוא עצמו שם שמשמעו ילד קטנטן. ואף־על־פי שסוגיה זו נלמדת בבית־הספר, אין היא נעשית נכס קיים בחיי המעשה. אף המעון לפְּעוּטוֹת קרוי במילונים פְּעוּטוֹן, אבל רוב האימהות שולחות את ילדיהן הרכים לפְּעוּטוֹן דווקא...

עיקר המשקל, כאמור, יפה לעושי פעולה, אבל גם שמות אחדים שאינם קשורים בבני אדם שקולים בו, דוגמת מָמוֹן וּפְמוֹט. רבים בקיאים בעסקי מְמוֹנוֹת, ורבים מהם בקיאים גם בצורתה הנכונה את המלה ומקיימים את הקמץ שבראשה כדין. הפְּמוֹט לא שפר גורלו. רבים מקיימים בו את הקמץ, אבל משנים בו את צורת הריבוי ואומרים פְּמוּטִים, ובכך הם גורעים סימן היכר חשוב במשקל זה, שאם הקמץ קיים בו מתחייבת ממנו צורת רבים בסיומת יוֹת, שאין בלשוננו משקל פֻּעוֹל בקיום הקמץ אלא בריבוי יוֹת (לעומת גְּדוֹל, שממנו גְּדוֹלִים וגְּדוּלוֹת). ומעשה בבול ובו פמוטות שהונפק בדואר, ונתחייב גניזה בגלל השיבוש בצורת הריבוי (פמוטים). אמנם אפשר לסמוך את צורת הריבוי בסיומת יִים על מילון אבן־שושן, הכותב "בלשון ימינו גם פְּמוֹט, פְּמוּטִים", אלא שהדברים אינם מבוססים מבחינה דקדוקית וספק אם יכולים סמוכין אלו לעמוד בלי בעלי סמכא שבמקורותינו, והעיקר, שאין רגילים כלל לומר פְּמוּטִים אלא פְּמוּטִים דווקא.

קיצורו של דבר: ראוי לדקדק עם הנְמוּשׁוֹת כמו עם הפְּעוּטוֹת ועם הלקוחות, ונרות שבת נדליק רק בפְּמוּטוֹת.